ALBERICI GENTILIS

I.C. professoris regij

DE IVRE BELLI
Commentatio
prima.

LONDINI
Iohannes VVolfius
1588.

ROB. DEVORAXIO ILL[mo]. COMITI ESSEXIO.

Albericus Gentilis S.P.

Ogitaui equidem pluries, illustrissime ESSEXI, quomodo eam, quæ erga te est animi mei propẽsio, non nudis verbis, sed facto aliquo contestarer. verùm præter alia impedimẽta obiecit se semper munus, quod in academia gero, quódque non in his litteris versatur, quarum ego donum tibi adornare desideraui. cunctatus itaq; sum: neque istam modò commentationem deferrem, quæ habet sanè argumentum, quod cupio, sed cum iustæ tractationis opus maluissem, comitatámque duabus reliquis, moram adhuc traxissem longiorem, nisi crederem tandem satius, vt præmittam id, quicquid est, quàm vt diutiùs nihil agendo commodiora mihi tempora, fortean frustra, expectem. Si præterea munera & minuta hæc non susciperentur libenter, vix eius, cui offeruntur, constare de humanitate posset. Et te verò cum generis splendore illustrissimum, animo excelso præstantissimum, virtute militari & ciuili ornatissimum, tum etiam humanitate laudatissimũ nouimus. Suscipe igitur in præsentia qualem voluntatis meæ qualem significationem: nam offeretur mox per-

perfectum, quod meditor, opus: in quo partem iuris, vt vides, nobilissimam, aliis intractatam, & plerisque omnibus minus apertam exsequor : quæque te dignissima est, fortissime comes. qui fortitudinem tuam scilicet Anglici equitatus dux non his modò, Belgisque sociis, sed & Hispanis hostibus, in quorum conferta agmina peruadebas belli fulmen (& panè puer!) æternùm probasti. At facinora pulcherrima hæc tua, quæque edes in posterum maxima, facient alii clarissima, & in perpetua luce collocabunt. a me id capies in præsentia, aut etiã patere, vt qua maximus poetarum de summo milite cecinit, ego de te, cui conueniunt planè, aliis canam ignotis.

Se'l vedi fulminar ne l'arme auuolto
Marte lo stimi, Amor, se scopre il volto.

Vale & salue. Oxon. III. Nonas Octobris. M. D. LXXXVIII.

ALBERICI GENTILIS

I. C. professoris regij

De iure belli cōmentatio

PRIMA.

Ellum eſt contentio armata, publica, iuſta. & ex eo dicitur, quod inter duas partes æquales de victoria contenditur. & duellum propterea a principio nuncupabatur: & qui nunc hoſtes olim perduelles dicebantur; & ipſum quoq; bellum perduellum nominatum eſt. quæ apud Varronem legeris, Ciceronem, Feſtum, alios, & Caium noſtrum titulo Digeſtorum de verborum ſignificatione capite CCXXXIV. Hoſtis appellatione peregrinus ſignificabatur, quia æquo iure is eſſet cum populo Romano. eſt enim hoſtire æquare. vnde redhoſtire referre gratiam; hoſtimentum beneficij penſatio; & hoſtorium lignum, quo modius æquatur. vt apud Nonium,

Definitio belli & etymologia.

Hoſtis.

Gellium, Festum, Priscianum libro sexto habetur. Itaque & hostis mox, quo cum gerimus bellum, quia is nobis æqualis: quemadmodum & de duelli etymologia retulimus. Bellum est contentio. quid n. in bello nisi contenditur? Sed non omnis contentio bellum: at armata. nam animis, nō armis bellū gerere, ignauia est. quod Nazarius in panegyrico dixit Constantino. verbis gerere, ineptum est. eaq; Liuio notati Athenienses libro XXXI. At neq; omnis armata bellum. nam rixa, pugna priuatorum armata bellum fuerit. verùm publicaque sit contentio oportet. quod ait Pomponius capite CXVIII. tituli Digestorum de verborum significatione, & Vlpianus capite XXIV. tituli de captiuis. Atque ea ratio est, quoniam ex necessitate introductum bellum asserit Iustinianus titulo secundo libri primi Institutionum. quæ est, quia inter summos principes, populosué liberos iudicium ciuile, & inermis disceptatio esse non potest, qui iudicem scilicet non habent, & supe-

Bellum est contentio.

Bellum armis geri.

Bellum gerunt soli principes summi.

Bellum cur introductum.

superiorem: vnde meritoque summi sunt, & publicorum appellationem merentur soli: cum minores omnes loco priuatorum censeantur. vt docuit rectè Caius capite XVI. eiusdem tituli de verborum significatione. Et hinc fit, vt bellum non sit, vbi ea cessat necessitas ad Martem iudicem recurrendi. cessat autem semper si principes inferiores prælientur, aut populi subditi. immo crimen hi læsæ maiestatis patrant, si bellum gerunt. vt Marcianus scribit c. III. tit. D. ad Leg. Iu. ma. Ergo rectè neque cum piratis, neque cum latrunculis bellum, vt Pomponius & Vlpianus tradiderunt: neque. n. delicto isti se iurisditioni subduxerunt. Sed isti neque alia ratione ius belli habent, quia ius belli a gentium iure, & tales non fruuntur illo iure, cui hostes sunt. vt notaui libro secundo de legationibus capite octauo. & probè obseruauit Helidorus libro primo Æthiopicarum, bellum pactis nunquam finitum cum prædonibus esse, sed aut superstites victores, aut victos mori, oportuisse.

Bellum latrones non gerunt.

Quibus duobus argumentis, non quòd pluribus Alexander nauibus, pirata ille, apud Ciceronem libro tertio de republica, myoparone vno maria infestaret, refutatur. illud quidem videndum est, ne ex latrone & latrocinio in ducem & bellum

Bellum qui ex latrocinio.

euadatur. id quod de Aristonico Iustinus libro XXXV. & de Viriato Frontinus ait libro II. capite V. quodque fiet non tam iusti exercitus auctu, & vrbium interceptu, vt hi credere scriptores videntur; quàm publicæ caussæ adeptione. ita enim Viriatus cum a priuato latrocinio ad patrię caussam tuendam se transtulisset; & Aristonicus regni caussam adserere mox cum valuerit, duces facti tunc, & bellum egisse dicuntur. alioqui bellum cum Spartaco fuisset, cum piratis, contra quos magnus Pompeius profectus est: nec fuit tamen: & nomen tantùm communicatum, non ius nominis, de quo quærimus, fuit. At de verbo armata & de hoc publica non

Iustitia in bello.

ambigetur. de verbo iusta non vna dubita-

bita-

bitatio , ſed plures , & graues . bellum etenim quî iuſtitiam habere poteſt, quod a belluis dictum volunt , & κατ' ἀντίφρασιν quaſi minimè bellum ? ſi diſſenſionem eſſe non ſecundùm rationem hominis ſcribit Lactantius libro ſexto , capite vndecimo ? & capite ſexto , quicquid de officijs ad rem militarem pertinentibus diſputatur , id neque ad iuſtitiam , neque ad veram virtutem adcommodari, ſed ad vitam hanc , & ciuilem morem aptatam omnem orationem . & capite decimoctauo , iuſto militare non licere. cum id generis alijs . Contra verò , ſi iuſtitia in bello non eſt , quî a iure ortum ? bellum quid erit niſi latrocinium, vt de regnis , iuſtitia ſublata , notat Auguſtinus ? ſed pars iſta , quod in bello iuſtitia ſit, lata diſputatione confirmata eſt in decretorum libris , & Ariſtoteli , alijſque auctoribus adſeritur , & conſenſui omnium & temporum , & populorum . Igitur pro conſtituto id ſiet; & illud nos diſpiciamus , quomodo

Bellum vtrinque iustum.

tandem iustitia in bello insit. iustitia quomodo insit ab vtraque belligerantiũ parte. nam contentionem diximus iustam: neque est contentio nisi duarum partium: itaque & vtrinque iusta sit oportet; aut iustitiæ qualitas adiecta plenè non est verbo contentionis. Et quidem scire illud primùm decet, bellum non esse, nisi quà iustitia intercedere potest: in reliquo autem contentionis superesse tanquam reliquias vitij & immanitatis. non aliter scilicet atque in materia non prorsus tractabili manere vitia solent, non peccato regulæ, sed ipsius materiæ: ita in contentione, quæ redigi prorsus ad veram virtutem nequit, errata maneant non culpa regulæ, quæ est bellum, sed sua ipsius. Contentioni si norma accedat, contentio bellum fit. quà accedit, bellum est. manet contentio in reliquo, eaque sine iustitia, sine virtute vera. Accedit porrò (aut bellum non est) ad facientes quod attinet: nam summi principes esse debent, vt diximus. Accedit ad formam, quia indici bellum,

lum, tractarique iustè oportet, vt altera commentatione dicemus. Accedit & ad finem, quoniam victores iustè agere in victos tenentur: & de ista iustitia nobis vltima commentatio erit. Accedere & ad materiam, occasionesque, & caussas sentiemus in hunc modũ disputantes. Caussę belli suscipiendi triplicis speciei sunt. diuinæ, naturales, humanę. Diuinæ sunt, quas ad Deum, tamquam iubentem bellum, referre possumus. vt cum Iudæi ad Deum retulerunt caussam moti per eos belli in Cananeos, cæterosque. Atque de caussa huiusmodi dubitari nec potest, nec debet, quin iusta sit: aut Dei iussum in controuersiam reuocabimus. iustè Iudæi. Sed an iustè, resistendo, belligerabant hostes? ad Deum quidem quod spectat non iustè, sed iustè tamẽ quantum ad homines pertinebat, quia nec senserunt illi mandatum domini, nec iniustè se tutabantur, & regionem annos quingentos possessam. sic & iustè Turcæ, qui prophetę sui (vt aiunt) iussu aduersæ religionis homines bello petunt

Caussæ belli suscipiendi.

Diuina caussa belli suscipiendi.

Bellum vtrinque iustum.

Bellum pro religione.

petũnt: nam ex ſua ſecta agunt: itaque nec reprehendendi. vt Galenus doctè notat ad definitiones ſecundùm ſectam definientis ſcriptas. Sic & Pontificij quod in nos mouent, ex ipſorum ſecta iuſtum. neque nos illis iudices ſumus, at illorum & noſtrum iudex Deus, cui ſtamus, & cadimus cuncti. Et iuſtum bellum, quo eos nos propulſamus iure præterea gentium & defenſionis. iuſtum etiam a nobis foret & offenſionis, non quia hoc lex velit noſtra in cauſſa hac religionis, ſed quia illi ſe nobis hoſtes eſſe probarunt: hoc vt iure hoſtium offendere eos poſsimus iuſtè. Dixerit quis, & in priuatos Pontificios ſtringi gladium poſſe, quoniam pontificiorum gladius in priuatos quoſque noſtrum diſtringitur. ſed non eſt par ratio. & quod delirant reges, non iuſtè plectuntur Achiui. En bellum vtrinque iuſtum. ex parte altera verè iuſtum: ex altera pro ſectæ ratione: quam ſcilicet, quia reprehendere non licet, pro iuſta cauſa omnino haberi decet. Verùm dicetur bellũ vtrinque iuſtum & propter

ratio-

rationes alias, quæ vtrinque probabiles sint. nec est enim bellum nisi lis armata: lis autem inermis vtrinque iusta pluries, quando victum rarò condemnari ad expensas & sumptus litis videmus; & scimus non condemnari, nisi nullam, aut non iustam habuerit caussam litigandi: adeoque iustam plerunque esse patet, cum rarissimè ea sequatur damnatio. Adfer huc & de Cicerone illud libri secundi de diuinatione, quod in iudicialibus caussis alia est coniectura accusatoris, alia defensoris, & tamen vtrinque credibilis. Adfer & notata a nostris ad caput tertium tituli Digestorum de rebus dubijs, fieri rectè posse, vt eiusdem legis plures sint, & quidem diuersæ probæ interpretationes: non quòd vno plus verum esse possit, vt ait Cicero libro secundo de oratore; vnaque plures & diuersæ legislatoris sententiæ: sed quia, quæ hæc sit ipsius legis latoris, ignoratur, & singulæ esse potuerunt. Age, dic exemplum. ambiguum est, si regna licet testamento

ad extraneos a legitimis transferre. iuſtè igitur Ariſtonicus bellum ſuſcipit, vt ius legitimum tueatur: & iuſtè Romani, vt tueantur teſtamentarium. quando non eſt expedita quæſtio: & nulla ſupereſt alia ratio expediendi. Et hæc tandem certiſsima eſt iuris noſtri ſententia, vt bellum

Bellum vtrinque iustum quando

vtrinque iuſtum ſit, quando vtrinque iura tributa belli. vtrinque capta fiunt capientium, & captiui vtrinque ſerui. nam ridiculi ſunt, qui inductũ hoc de ſeruis aiunt, ne aliàs occiderentur, neúe ipſorum quæ bona in ciuitate ſunt cum ipſis ſimul dominis acquirerentur. hæc etenim & retineri in ciuitate poterant detentis illis ab hoſtibus æque ac retinentur detentorum a latronibus; eorum etiam, qui in exilio agunt. & ſicut a latronibus detenti nõ occiduntur, minus certè occiderentur, qui ab hoſtibus detinerentur, nam hoſtibus curæ eſſe non debet, quæ noſtra iura ſint de captiuis ipſorum, ſi ſua ipſorum iura ſunt ſatis, quæ ſcilicet vna ſequi eos oportet. idem & de reliquis rebus captis, Atque

ita

ita Fulgotij, & Alciati confirmata sententia est de bello vtrinque iusto contra reliquos interpretes omnes. Et omnes sanè cęcutiunt, qui fines artium non tenentes, miscent omnes scilicet: atque in ista quæstione iustum miserè considerare solent, non quemadmodum iurisconsulti debent, prout ciuitati aptum, sed vt philosophi solent, prout est. Nunc ad naturales belli caussas progrediamur. Et bellum a natura videtur, si a primis elementis ad nos vsque descendere considerando placet. ecce etenim nobis bellum elementorum, quo mori mundum indies & nasci dicitur, quodque vel pium appellare Lucretius potest. ecce rerum aliquot anima omni expertium, ecce animantium omnium multiplex antipathia: vnde & de rerum dissensione tractatus nobilissimus. ecce Græcos a barbaris alienos, Hebræos a mortalibus reliquis. audite ecce Philippum Macedoniæ regem, qui ita Liuij libro XXXI loquitur, Cum barbaris æternum omnibus Græcis bellum est, eritque:

Naturalis caussa belli suscipiendi.

natura enim, quæ perpetua est, non mutabilibus in diem caussis, hostes sunt. legite libro quinto antiquitatum, capite decimotertio Iosephum, & vel Palestinos hostes Iudæis naturales accipietis. Sed hæc ego vera censeo, non quòd a natura quidquam huiusmodi sit, qua immo cognati omnes sumus: at quia congenitis quibusdam affectibus, vt vir politus a barbaro, ita a barbaris Græci dissidebant. vel vitium hoc humani generis, quo dissensiones euenerint, quando inquies atque indomitum semper in certamine liberatis, aut gloriæ, aut dominationis agit. vt Sallustius primo scripsit historiarum. Et itaque ea Græcorum superba partitio, Platoni etiam damnata in Politico, & Straboni in fi. lib. 1. nec prorsus antiqua, vt docet Thucidides lib. 1. sed & Hebræorum alijs nō probata: quod legere est apud Dionem lib. XXXVII. certè nec nobis probanda in præsenti argumento. Si verè essent caussæ naturales, omnino iustum ex ipsis bellum dicemus: sicuti iustissimū

dici-

dicimus, quod eſt ad defenſionem, quoniam hæc a natura eſt ſcilicet. ſed non ſunt huiuſmodi cauſſæ naturales. itaquę nec iuſtum ex his bellum, nec iuſtè ex his Hiſpani bello miſeros Indos petierunt; nec barbaros Græci, aut contra. niſi quia & Græcis, & barbaris tum receptum præterea, vt hoſtes eſſent. quæ alia cauſſa eſt: nec tamen longè a natura, vt diximus: & quia ex educatione perpetua eſt, quæ altera natura eſt. Atque de naturalibus cauſsis nunc ſatis. Humanæ cauſſæ ſunt, quæ ab occaſionibus manant. atque pars earum ingens, laboris multi, iudicijque. Facio igitur hîc diuiſionem bellorum: & quędã ad offendendum, quędam ad defendendũ dico. ſunt autem iſta naturę ordine poſteriora, ſed quia explicatu faciliora, et potiora in eadẽ natura, ipſa a me prius exponẽtur. Ergo defenſio aut neceſſaria, aut vtilis, aut honeſta eſt. neceſſaria, quando in pręſentia bello petimur. vtilis, quãdo verẽdũ, ne petamur. honeſta, quãdo alios tuemur. Atq; in defẽſione neceſſaria nõ mora

Humanæ cauſſæ belli ſuſcipiendi.

Bellum aut offenſiuum, aut defenſiuum.

Defenſio triplex.

Neceſſaria defenſio.

eſt. naturæ. n. ius eſt: quod aiunt omnes ad caput tertium tituli primi Digeſtorum: & docuit Caius capite quarto ad legem Aquiliam: præclarè etiam Cicero libro ſecundo de inuentione: qui aitque, non opinione nobis, ſed innata quadam vi iſtud eſſe conſtitutum, & perſuaſum. Ammianus etiam libro vigeſimo tertio, Lex, inquit, vna, & perpetua, ſalutem omni ratione defendere. Res etiam vt noſtras defendamus neceſſaria defenſio: vt noſtrates omnes volunt. Et hæc defenſionis cauſſa iuſta, vel ſi bello petiti bellum promeriti ipſi eſſent. iiſdem doctoribus. & proba ea mihi ratio, quia ius belli non finitur conſecutione expetitorum, aſt pro victoris arbitrio poni ſolet. quod iuſtè non ſubditus refugere poteſt. Iuſtum bellum, quibus neceſſarium: & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes. ait ille apud Liuium. Neque de iſta defenſione plura.

Vtilis defenſio.

Vtilis defenſio & ipſa iuſta. neque. n. expectare debemus præſentem vim, ſi futuræ occurrimus tutius. quod multis definitionibus

tionibus

tionibus iuris ciuilis probatur: & plusquam manifeſtum eſt. Tantùm videre oportet, quando is adſit timor, quem iuſtum exiſtimare debeamus. & iuſtus quidem metus definitur a Labeone timor maioris malitatis, quique meritò in homine conſtantiſsimo cadat; vt Caius cenſuit; & vtrunque legitur capite quinto & ſexto tituli II. Digeſtorum libri quarti. Tamen ego in magna hac imperiorum cauſſa definitionibus iſtis priuatorum negotiorum facilè non acquieſco. nam ſi quid priuatus in priuatum admiſerit, reſtitui id mox a magiſtratus imperio poteſt. & res non conferenda fuerit cum republica. at quod a principe in principem patratum erit, quis reſtituet? et in hoc ipſo timoris argumento non rectè quis ratiocinabitur ab illis metus definitionibus: quoniam non illæ vt doceant, quid ex metu futuræ malitatis facere nos oporteat, vt malitatem auertamus: ſed quid, ſi metum paſsi ſumus, & aliquid propterea in noſtrum detrimentum egimus, iuris

Iuſtus timor belli.

Non eadem ratio metus in Principibus et priuatis

ſupereſt

superest nobis aduersùs metum illatum. Nobis definitiones sumendæ potiùs de titulo secundo sunt libri trigesimi noni. adeoq́ue curandum dicere debemus, vt cautum sit aduersùs damnum, quod fieri etiam potest, ne accidat: & id dicere, etiam si non ita magna, aut euidens caussa timendi sit. illud quidem admitto quod de maiori malitate retulimus. nam propter timorem parui mali vix est, vt maximum hoc malum, quod est bellum, probetur. exemplum, vt si princeps principi bellum inferre cogitaret, quòd opidulum paruulum alter, & nullius ad cetera momenti prærepturus ipsi esset. Ceterùm videamus apertiùs, qui timor iustus. atque cum non vna probabilis timendi caussa, neque vnius generis sit, nec definiri quicquam generaliter potest: sed species quædam proponendæ sunt potiùs. Principibus igitur potentibus & ambitiosissimis rectè obuiam imus, quia nullis contenti finibus, & nostros tandem aliquando inuadent, Alexandro regem se terrarum omnium

Potentiæ iustè occurritur.

nium adſerenti, vt ſcribit Iuſtinus libro XII. nec intra minas conſiſtenti, rectè itum obuiam fuiſſet ab omnibus. Romanis imperium orbis affectantibus palam obſiſtendum communiter prudentiſsimi reges Perſeus, & Mitridates probè clamitabant. & Hiſpanis, hodie neſcio quid huiuſmodi meditantibus, age, age, obſiſte principum fortiſsima; nam obſiſtis iuſtiſsimè. quando & vicina tibi regio eſt, quæ bello ardet: adeoque fumum ardentis ilic ignis tuis in regnis proſpicere, & ſentire potes: & fumo flammam proximã ſemper non ignoras: tuamque agi rem, dum proximus paries ardet: nec ſi quas ignis ædes cœpit proximas defenſu haud facilè eſſe, quin & proximæ comburantur. Vicini iuuandi ſunt: quia hæc noſtrũ ipſorum defenſio. defenſio, qua cauemus, ne noceatur nobis mox, *etiam ne noceri poſsit. iſta videlicet ratio imperiorum eſt*: vt probè quiſquis ille Dionyſij libro ſexto antiquitatum. Quod ſi preterea cari nobis eſſe vicini debẽt, magis adhuc enitendũ in eorũ

Belgæ iuſtè iuuantur ab Anglis: nam vicini.

Cari iuuandi.

 tute-

tutelam, non dubitabitur. & ius hoc adscribit naturæ Cicero. Quod si socij præterea sint, & fœderati, iam ipsi nos lædimur, si isti læduntur: vt rectè notatur Liuio lib. XXXI. Atque hæc pro vtili defensione.

Socij iuuandi.

Honesta defensio.

Honesta verò defensio est, quæ citra metum periculi nostri, tantùmque in gratiam aliorum suscipitur. quæ quidem fundamento illi innititur, quòd cognationem inter homines natura constituerit: vt ait capite tertio tituli primi Digestorum Florentinus iurisconsultus: quòdque gentium ius situm est in generis humani societate, & ciuile propterea appellatur etiam Ciceroni libro tertio de finibus: adeoque cognationis & societatis istius vinculo nullis non obstricti hominibus sumus, & pro nullis non solliciti esse debemus. atque hinc Lactantius libro sexto capite sexto, Verum est Ciceronis illud: Qui ciuium rationem dicunt habendam, externorum negant, dirimunt hi communionem, & generis humani societatem. Et hinc Plato libro nono de legibus puniendum

Omnes natura cognati.

censet

cenſet eum, qui vim alteri illatam non propulſat. Et hinc noſtrates rectè diuini & humani iuris defenſionem iſtam adfirmant. atque quod Plato, noſtrique in priuatis ciuibus aiunt, id nos ad principes, populoſque ducimus probè; quoniam quæ ratio priuati ciuis in priuata ciuitate eſt, eadem, aut maior in publica & vniuerſa hac orbis ciuitate publici ciuis, hoc eſt principis, & populi principis erit. Verùm certa hęc omnia. ſed quęri de duobus poteſt. primum, ſi iniuſta eorum cauſſa eſt perſpicuè, quos volumus adiuuare. alterũ, ſi & ſubditi illi ſint, ſubditi eius, contra quem ferre auxilium cogitamus. Et ad priorem quęſtionem quod attinet, puto conſtituta ſtare, quia vt de ſubdito militante principi palam iniuſtè belligeranti ſcribit Auguſtinus, facere reum regem imperandi iniquitatem, innocentem tamen militem ſeruiendi rationem oſtendere: ita cognationis & ſocietatis caritas iuuet nos noſtra, premat licet iniuſtitia eos, quibus eſſe auxilio laboramus. & diximus ſupra

Iniuſtè belligerantes defenduntur iuſtè.

iustum bellum ad iniuriam propulsandam, vel si meriti bellum essent, qui propulsant illatũ. Cum prȩterea ea sit in bello iniquitas, vt idem sibi in caussa sua ius dicat, certè iurisdicendi potestatem hanc extorquere conetur: potest & hoc prætextu alius princeps auxilium contra ferre, quo ciuiliter res componatur sine armis. Idq́ue illud est, quod non perperam Pyrrhus apud Plutarcum auxilio cum venisset Tarentinis contra Romanos, hos monuit priùs, vt sua vterentur opera, qua ipsorum & Tarentinorum controuersiæ componerentur. etsi nec iniquè regi auscultare Romani noluerunt, quia voluntatis id totum est in summis principibus, populisq́ue, alterius arbitrio se subijcere. & habere eum suspectum meritò potuerunt, accersitum ab hostibus, cum hostibus armatũ, pro hostibus paratum pugnare. In altera quæstione de subditis alienis contra ipsorum principem adiuuandis eadem mihi, prorsusq; definitio est: quando eædem hîc sunt rationes. an enim facimus istos ab ea

Subditos alienos tuemur probè.

cogna-

cognatione, & societate alienos? an illeges facimus principes? nullis nec legibus, nec moribus, nec pactis, deuinctos? & si non facimus illeges, leges, dicite, quid prosunt, si pro libitu & libidine se soluant legibus ipsi, & nemo sit, qui officij moneat, constrictosq; retinere possit? num facimus a principibus omnes homines alienos? istæ sunt rationes, quibus legatum obstrinximus, & subditum aliquando fecimus libro secundo de legationibus capite XVI & XVII. Ceterùm hîc neq; subditum facimus principẽ, ast eum tuemur, qui auxilio subditis illius est, & patrocinio. Nec itaque vlla hîc dominiorum confusio est. quamquã nec ita distincta dominia sunt, vt nulla iuris cõmunio supersit. verùm si inter priuatos quæstio est, in ea alienũ adire principẽ, fuerit iniustissimũ: si etiã inter ipsum suũ principẽ & priuatũ lis oritur, magistratus constituti sunt, qui adeantur. cũ autem lis de re publica incidit, nec iudices vlli in ciuitate sũt; nec sunt alij, quàm externi. Quod si prętextum pręterea aliquẽ

 parare

parare principi auxiliari desideramus; id in primis occurrit dicere, quod cum ea sit summorum principum libertas, vt actionum suarum reddere nemini debeant rationem, non ita agendum cum ipsis est, tanquam cum priuatis hominibus agitur, sed contenti ratione aliqua esse debemus, memores quod nec vllã reddere teneãtur. Item quod vt iustum in re dubia bellum nostrates definiunt, quod ab imperatore indictum est, ita hîc idem nos censeamus in alio quouis principe summo, qui eiusdem est iuris scilicet cum imperatore; vt ijdem docent benè. si igitur moneat princeps, rogetque amicè priùs principem, vt ab iniuria in subditos desistat, neque hic finem faciat crudelitatis, aut tyrannidi modum imponat, iam rectè cognatis feret opem alius princeps. feret rectè, etiamsi de crudelitate & tyrannide subditi tantùm adfirment: nã si alius princeps amicum se arbitrum & disceptatorem controuersiarum obtulerit, quando istam cognitionem relinquere nequit, aut exceptus

tus bellum finiet inter principem & subditos; aut reiectus sumet pro oppressis arma, siue quia credere valeat iam subditorum caussam iustam, eorum principe cognitionem refugiente; siue quòd iustam contrahere offensionem potuerit, quasi non sat probum, iustumque amicum refutatum. Et in summa etiam si iniusta perspicuè caussa subditorum est, adhuc potest alius princeps cum ijs stare, quò & isti & princeps ad condiciones æquas cogantur, potius quàm incerto, dubioque belli euentui, in quo & iniustitia est, vt diximus, res permittatur. Atque cum hæc ita sint, ausim tamen affirmare, honestam hanc caussam auxilij ferendi stare nunquã quin & vtilitatis aliqua obtendi possit. ecce n. quæ modo maxima quæstio esse potest, auxilia Belgis a regina nostra quis non iustè summissa contendet? nolo alias excutere rationes, sed viciniæ tantùm meminero. iniusta Belgarum caussa sit. non disputo. iusta sit regis Hispaniarum. regina tamen iustè agit, quia bello Belgæ victi

con-

condicionem omnino mutarēt, id, quod regina ferre non debet. ſi quidem ſua intereſt mutatio hæc; atque alium habere vicinum, non paruum interſit. vt notat Terentius Clemens capite quinquageſimo quarto libri ſecundi de legatis, & alij alibi docent. quare nec ſi vicini hi velint ſubditi condicionem ſuam mutare; nec ſi delicto in principem ſuum commiſſo mutare cogantur, hoc ferre alius vicinus cogitur princeps, cui neque alterius voluntas, neque delictum afferre detrimentum debet. & licet in cauſsis priuatorum hæc videri vera non poſsint: vera tamen ſunt in cauſsis imperiorum, ex his rationibus, quas paullo ante expoſuimus. Et nec regula nocet, vt liceat in ſuo cuique facere, quod libet: nam ea obtinet tamen, ne peior vicini condicio fiat. vt ſcribit Q. Mutius capite primo tituli Digeſtorum de aqua pluuia. Atque notandum hîc eſt, mutari vicinos condicione eorum mutata, ipſi licet homines maneant: vt iuriſcōſultorum omnium vniuerſa diſputatio

proba

probat de exceptione rei iudicatæ; & docta Aristotelis sententia libro tertio Politicorum, qui populum eundem asserit hodie, qui olim fuit, id quod & Alphenus. libro quinto Digestorum titulo primo docet, & alij alibi, sed non eundem tamẽ, si ratio immutata reipublicæ fuerit. Verùm tempus est, vt quando de ratione omnis defensionis plura diximus, iam tãdem iustas inferendi belli caussas dispiciamus. Et bellum quidem infertur eodem modo aut necessariò, aut vtiliter, aut honestè. sed hîc necessitas nisi in eo nõ est, quod eiecti suis sedibus aliqui, aut alia qua occasione exire coacti alias quęsituri sedes, bellum inferunt necessariò alijs, in quorum possessiones perueniant. Et hæc non probari caussa nequit, aut homines hominum non misereri, dignum putamus, atque his mortem solam relinquimus patria pulsis, & extorribus. Videndum tamen est, ne fugati isti, mox non contenti opibus tenuioribus, quas scilicet absque bello reparare sibi potuissent, potiora loca

Belli inferendi caussæ.

Caussa necessaria belli inferendi.

 quæ-

quærerent: nam iniquè, ac barbarè agerent palam. Atque ad istam normam Gothorum, Vandalorum, Gallorum, Heluetiorum, Britannorum, nouas habitationes quærentium, examinare illata alijs nationibus bella decet: neque enim iustum est, quod Brennus, & Heluetij censuerunt, in quosque infirmiores deseuire: at quod Virgilius sapienter attigit Æneidos libro primo, & septimo, dum modico & innocuo loco Æneades, Troia profugos, contentos facit. *Ha*ctenus de necessaria caussa. sequitur vtilis. hæc vindictæ erit in præsentia. & vtilis est, cum quia, qui iniuriam non vlciscitur, is alteram prouocat: tum etiam quia nostrum nobis ius læsum, & imminutum ferre haudquaquam debemus. immo istam a natura vindicationem etiam esse, Cicero contestatur. Quod si priuatis leges nostræ non deserunt, ea caussa est, quoniam priuatarum iniuriarum constituti vltores habentur. Ceterùm quando imminutum nobis dicere ius nostrum valemus? aut certè

Caussa vtilis belli inferendi.

pa-

patratum aliquid bello dignum ab his, bellum contra quos mouere, nobis in animo est? Adhibenda hîc iterum ea inspectio caussarum diuinarum, naturalium, & humanarum. & in caussis diuinis exponendum de ardua quæstione est, si propter religionẽ suscipere bellum oporteat, quo vera vindicetur, quæ est, aut esse videtur. Et Turcis, Pontificijsque res dubia non est, sed & Iustinianus noster bella a se suscepta ob hanc caussam religionis commemorat titulo septimo sextæ collationis. atque multorum sententia videtur, adserere religionem vi etiam oportere. itaque Plato in temeratores ipsius sancit capitis pœnam libro decimo de legibus. & Socrates ab caussam hanc necatur: proscribitur Diagoras, præmiumque ei constituitur, qui ipsum occidisset. alij alibi multantur, interficiuntur. vt recitat hæc omnia Iosephus libro primo contra Appionem. & idem libro primo antiquitatum de Abramo scribit, quemadmodum & iste solum vertere coactus

Caussa religionis.

est,

est, quia primus innouare ausus religionem. Ratio autem huius visa sententiæ, quòd in omnium ferri iniuriam credatur religionis contaminatio. quod ab imperatoribus dictum est capite quarto tituli Codicis de hæreticis. quodque pietate aduersùs Deos sublata, fides etiam & societas humani generis, & vnà excellentissima virtus iustitia tolli videtur. vt Cicero ait lib. 1. de nat. Deo. Verùm diuersa mihi sententia placet, quam & probatam omnibus, nemine excepto, contestatur Franciscus quidam a Victoria doctus monacus Dominicanus. quicquid re ipsa, ipsisue pontificibus, pontificijsque principibus definitio hæc doctorum suorum non adprobetur. Et definitionis illud est fundamentum, quoniam cogi religio nequit, verbisque non verberibus constituitur. vt loquitur, qui hoc nobiscum tradit, Lactãtius libro quinto capite vigesimo, & vigesimo primo. adeoque in libro de vita sua Iosephus, suo quemque arbitratu, nõ alieno impulsu, Deum colere oportere respõdet.

XB

det. laudatque, libro primo contra Appionem, Romanorum magnanimitatẽ, qui patriam religionem deponere non cogebant. quam religionem ? gentibus inuiſam, & deteſtabilem. ac loquitur Ioſephus verè in tempora vſque ſua, ſi magni Pompeij & Veſpaſiani, & aliorum facta, non furorem Caij attendas. ſub Traiano poſtea, Adriano, Seuero non ita actum : vt Spartianus, & alij retulerunt. quamquam non religio mouit iſtorum arma, ſed eius contumacia gentis alieno ſub principe viuere impatientis, & mille occaſiones quęrentis indies iugum excutiendi. vt animaduertere apud eos auctores licet. Et hac ſuſpicione inducti, ſiue perſuaſione imbuti quidam hodie principes in noſtram ſæuiunt religionem, quaſi hæc poteſtati ipſorum aduerſetur. vt obſeruat libro decimotertio & vigeſimo Guicciardinus. cęterùm falsò: quodque de pontificia dici ipſius rectiſsimè poteſt, qua (vt infinitã taceam turbam clericorum et monacorum, qui a iuriſdictione principum omnium

 exi-

eximuntur) ſubditi ſolent principibus ſubduci, quos ea religio hæreticos conſtituerit. itaque, qui hoc ſentiunt, rectè plectentur. & ſi noſtra pontificio principi religio aduerſaretur, ſubiremus & nos meriti mala. Et meritò propterea pulſi aliquando (quod Ælianus habet libro IX) Epicurei ab vrbe: nam diſſoluebat ea ſecta prorſus imperij adminiſtrationem, quæ multa in religionibus, & in Deorum metu erat. Ita & coetus omnis non receptæ vulgò religionis vetitus & coercitus grauiter; quia coitiones eiuſmodi ſuſpectæ meritò. & ſuſpectæ Chriſtianorum Traiano, & afflictæ donec certior a Plinio princeps factus de innocentia noſtrorum fuiſſet. *H*anc ob cauſſam in Anabaptiſtas magiſtratuum oſores ſtringitur iuſtè gladius: & omnis reijcitur conſtitutio meritò, quæ quid magiſtratibus ſubtrahit. ſi quid autem horum non fiat ex religione, nec ipſius diuerſitas faciet vllos odioſos, nec in ipſos arma commouebit. vt Ioſephus docet antiquitatum libro

deci-

decimo sexto capite sexto. & Lactantius, & alii, qui nec in Ægiptios bestiarum cultores admissum aliquid obseruarunt. Iuuat porrò repetere rationem hîc ex vndecimo capite libri secundi de legationibus, quod religionis ius hominibus cum hominibus non est. itaque nec ius læditur hominum ob diuersam religionem. itaque nec bellum mouēdum caussa religionis est. Neque me de sententia ista depellit aut Iustiniani nostri factum, aut aliorum imperatorum adsertio: vnis enim rationibus cedimus hîc. & Iulianum, Valentinianum, alios imperatores opponere imperatoribus possumus qui, quòd neminem ad religionem coegerint, claruisse maximè, memorat Ammianus libro vigesimo, & trigesimo. nec de Iuliano diuersum omnino refert libro decimo Eutropius, quidquid alii contendant, velintque. Et ita mihi rem tractanti videtur. & rationes generales allatæ sunt & ad externos, & ad subditos. *Hi* autem vtrùm se bello defendant iustè, si prin-

Subditi si armis rectè defendant religionem.

princeps ipsos ad religionem cogat, quam non probant, alia quæstio est. in qua cum nostris putem defensionem non iustam: sed cedendum magistratui, soloque vertendum. non attingo aut verbo vno, ne contra vetus prouerbium scilicet rem actam agam. solùm dico, non iustam defensionem contra offensionem iniustam hîc: quia non aptæ personæ subditi. Et de subditis verè accipi definitionem admoneo; non de his, qui principem potestatis absolutæ non habent: vt imperatorem Germani hodie, & Lacones olim reges, vetustissimisque temporibus reges itidem suos Ægyptij. nam princeps nullus, aut respublica in Germania ad illud obsequium imperatori cogetur. De priuatis prorsus hominibus definitio est, qui nihil re ipsa retinent publici. reipsa inquam: nam nominetenus retinere nihil est: vt retinent scilicet ciuitates omnes, & honorarij multi alicubi Duces, Comites, Marchiones. Atque in proposito illa certa regula erit, vt videamus, si, qui reipsa retinent publicam

rationem

rationē & speciem, hi subditi in quibusdam esse dicentur: aut de cetero subditi, in quibusdam nec subditi proponātur. quoniam priori casu, nisi religio excepta ostēditur, omnino non obtinet definitio de cedendo magistratui summo, & solū vertendo. posteriori, itidem nisi religio excepta ostenditur, obtinet definitio, & magistratui cedēdum est, & solo vertendum. ratio verò vtriusque conclusionis perspicua, quoniam exceptio statuat regulam in omnibus non exceptis. Quamquam non ita firma secunda collectio, vt prima est: & fortè nec vera est. quoniam vt exceptio firmet regulam in non exceptis, id tamen verum est, non tamen, vt sub regulam cōcludat, quod aliàs conclusum non foret. atque num caussa religionis conclusa foret, dubitari potest, immo & negari, quia in omni subiectione creditur semper supremi principis auctoritas salua, itaque & cultus diuini ratio. quod dixi libro tertio de legationibus capite XV. item de religione sensum nihil licet existimare, quo-

niam

niam sermone vtrumque generali num-
quam venit, quod, qui loquitur, numquã
expresßisset, & fuisset pollicitus. & tale
est negotium religionis, quod Deo, non
Cæsari adprobare oportet: in quo opor-
tet Deo magis, quàm hominibus obedi-
re. Quinimmo vel si religionis caussa ve-
nisset, subditi adhuc isti non prorsus sub-
diti conuentis stare non tenerentur, si re-
ligionem aliam meliorem viderent. nam
receptum est, nec iuramenta valere, quæ
tres illos comites iustitiam, iudicium, &
veritatem non habeant: quibusque
omnibus hîc destituimur liquidò, vbi
falsam religionem probauimus imperiti,
& retinere spopondimus. immo nec nisi
tantisper iuramenta durant, quoad iurata
& promissa verbo Dei & bonis legibus
non aduersantur, aduersariue appareant.
Et ita igitur censeo, vt qui subditus, priua-
tusque non est, obsistere principi in caussa
religionis poßit. *Quod* verò bella prop-
ter religionem non mouenda & ipse cre-
dam, non propterea aut bellum sacrum

con-

contra Phosences vitupero, de quo Thucidides & Diodorus: aut Spartanis indictum ab Argiuis; cuius idem Diodorus meminit: aut Hierosolymis quingentis gestum abhinc annis: aut tale aliud, quod humanas caussas habuerit, non quia desideratum sit, vt religio bellum inferentis susciperetur. Verùm pro commentatione in rem istam multa nimis. Ergo ad caussas naturales descendamus, quæ post diuinas proponebantur. Atque hîc a natura bellũ dicetur, si propter id suscipitur, quod a natura tribuitur, & ab hominibus denegatur. exemplum, si iter negetur: si portubus, si cõmeatu, si mercatura, si cõmercio excludimur. Et de itinere audiamus Augustinum, Iusta bella gerebantur, ait, a filijs Israel contra Amorræos: innoxius enim transitus denegabatur, qui iure humanæ societatis aequissimo patere debebat. ita canone vltimo, caussa vigesima tertia, quæstione secunda. Et doctissimus huius iuris Torquatus Tassus libro secundo Solymeidos, lege natuę vias

Caussa naturalis belli inferendi.

patentes cunctis, etiam exercitibus dicit. Et ita Romani ad octuagesimum cum Liguribus pugnarunt annum, vt tutum in Hispaniam iter haberent. narrante Strabone libro quarto. Quæ tamen quoniam habere solent difficultatem non leuem: & maximus theologorum Petrus Martyr Augustinum non satis probat, ea nos ita accipiamus, si nec timendum sit, ne noceri valeat. accipiamus, si non exercitibus, & armatis iter prohibetur, sed alijs etiam, atque nunc iniuria vt ista vindicetur, & ius naturæ adseratur, bellum mouetur. nam patere exercitibus iure gentium itinera, nec facilè ipse admiserim; quia nec vnquã receptum hoc, nec gentes solent eo modo iter peragere. Itaque quod Tassus habet, id in oratorias artes reiecit acutè Scipius frater meus. Ad portus porrò atque commeatus, quod sequitur, iusta visa est Megarensium accusatio, & quærela, quòd præter ius gentium omni commeatu, ac portubus Atheniensium prohiberentur. scriptore Plutarco in Pericle. Nam qui

ista,

ista, & commercia tollit, societatem illam humanam lædit penitus. Atque hæc vna est caussa, qua iustum Hispanorum bellum in Indos iuste adstruitur. etsi enim cõmune omnibus barbaris dicat Strabo libro vltimo, vt hospites pellant: ius tamen & ipsis gentium stabit: quod videlicet non mutabunt, nec exuunt aduersùm eundo. Quid mare prohibere, quod natura omnibus patet? vt Vlpianus noster scribit tituli quarti capite decimoquarto libri octaui Digestorum. eius vsum communem omnibus hominibus, vt aeris, Celsus ait capite tertio tituli octaui libri quadragesimi tertij. quid littora, quæ itidẽ a natura sunt, & omnibus vacant: vt explicat Neratius capite decimoquarto tituli Digestorum de adquirendo rerum dominio. & Paulus C. LI. de contr. empt. & Marcianus capite secundo, & quarto tituli de rerum diuisione. quo titulo, capite quincto addit Caius & riparum vsum, & fluminũ. atq; hæc omnia, & vsum portuum eadem definitione notat Iustinianus in suis Institu-

tionibus. atque omnia ego sic accipio, vt accepi quę de terreno itinere exposita sunt. nam & eo capite tertio Celsus ait, *Littora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror*. Itaque non probè prohibent prorsus quidam, quasi imperiorum facta diuisio mox ista sustulerit omnia. nam auctores hi nuper: & ostendimus supra, quò progreditur vsque rerum, & regionum discretio. exclamemus ergo a diuino Marone docti, *Quod genus hoc hominum, quæúe hunc tam barbara morẽ permittit patria? hospitio prohibemur arenæ*. Et ita de his omnibus tradi potest, in quibus naturæ ius læsum ad firmari valet, & communis societas gentium. sed de diuinis, & naturalibus plura non dico. Restat de humanis. eæ sunt, quę violato aliquo iure particulari iustè arma commouent. nam certa hæc est, & omnium definitio, vnam esse tantùm caussam inferendi bellum, iniuriam acceptam. quod idem ille monacus cõtestatur. qui & illud probè addit, iniuriam non le-

Caussa humana inferendi bellum.

leuem esse debere, quæ malũ adeo atrox commoueat: vt supra ego ipse admonui, & non vno argumento confirmari potest. Quæ porro iniuria non leuis sit, disputat iurisconsultus Vlpianus capite septimo, & nono tituli de iniurijs. & ego ex illius disputatione grauem iniuriã in proposito dixerim principi factam, aut eius subditis multis. quod & exemplis adstrui pluribus potest. violato iure hospitij iustè Græci contra Troianos arma capessunt, non iustè contra eosdẽ Hercules propter equos nescio quos. vt ait benè Strabo libro XIII. & iustè illatum bellum Messenijs, quòd, qui procaciter mulieres incesserant alienas, non multarint. vt idem refert libro VIII. & iustè ab Romanis occupata Cyprus, si rex ille ingratum se Romanis benemerentibus præbuit. vt idẽ notat libro XV. nã alij aliud adseuerarunt. At infiniti laboris enumeratio hæc. speciem igitur vnam ponamus potiùs, de qua paucis disceptetur, ea verò sit de caussa belli Punici secundi. Liuius namque Annibalẽ notat: quòd

De caussa belli Punici secundi.

quòd cum probè posset Sardiniæ extorsionem Romanis obijcere, adeoque non restituentibus bellum inferre: a Sagunto potiùs, cuius vrbis tutelam malè contra se populus Romanus susciperet, belli occasiònem arripere voluisset. & Polybius quoque principium in Sagunto oppugnatò belli huius facit, non caussam, libro III, vbi illam caussarum & principiorum doctam differentiam habet. sed nos Annibalis iudicium (vt par est) supra scriptores istos tuendo dicimus, in disceptatione de causis bellorum non remotas & consopitas, sed nec intrinsecas et latentes, at propinquas et extrinsecas esse considerandas. alioqui quid vetat, quominus caussa sit semper aliqua, si persequi & producere antiqua, & antiquata posimus? Caussas remotas non attendi, & sopitas minus, ius clamitat vniuersum. Sponte ergo cum cesserint Sardinia Cartaginenses viginti ante annos, quid vt repeterent? Dices, spōte, id est armis non coactos, sed magno tamen metu armorum cessisse. Difficilis

Remotæ, & sopitæ caussæ non bonæ.

quæ-

quæstio ad factum illud : & disceptatio sūmis principibus indigna, Annibalisque maioribus: quæque petitoris partes in Annibalem reiecisset duriores, atque, quia difficilem diximus quæstionem, ferè etiam perditas. sed an a Sagunto rectè Annibal? rectiùs quàm a repetenda Sardinia. nam a se bellum non mouetur quasi: quoniam dubitari potest, si comprehensi essent fœdere Saguntini. & comprehēsi licet essent, quòd tamen hostibus Annibalis subsidio fuerint, iustè eos Annibal inuadebat. atque vltimum hoc aperti iuris est. sed nec alterum de vi fœderis non potest pro Annibale definiri, etsi scriptores illi contradicant, & Alciatus & alij iuris interpretes nostri prò ijsdem depugnent. nam apertè in contrarium est ea lex, quæ tempus præsens intelligi semper docet, nisi aliud comprehensum fuit, his verbis Vestis mea, Argentum meum, Serui mei, adeoque & his in specie, de qua quæritur, Socijs meis, siue nostris. lex illa est septima tituli de auro & argento legato. Nec nocet, aut di-

 uersa

uersa est lex vigesima tertia tituli de seruitutibus prædiorum vrbanorum, quam proferunt vnam colore aliquo nostrates, quia humanius ait, vt verbo generali lumen omne significetur, siue quod in præsenti, siue quod post tempus conuentionis contigerit: itaque de futuris luminibus nihil cautũ propriè videatur: & illa ibi humanior interpretatio sit, quoniã de modico incõmodo quæstio erat. vt est a Bartolo, alijsque explicatum in lege Si stipulatus, paragrapho Cum stipulamur, tituli Digestorum de verborũ obligationibus. proptereaque ad speciem nostram altissimam trahi eadem definitio nec debeat, nec possit. Liuij autem ratio inanis prorsus: quia vt licuerit Romanis, nouos assumere socios, & assumptos defendere; non propterea contra fœdus fecit Annibal, si hos nouos offendit. Atque ita tandem commentationem istam finiamus. Si quidem quod postremò dicendum fuerit de honesta belli inferendi caussa, & a nobis cogitur ad bellum, quod pro alijs suscipitur,

tur, id totum explicatum volumus ex his, quæ ad eandem caussam in bello defensionis constituimus: vno illo immutato hîc, quod arma ad offensionem iungi nolim armis iniustis: quoniam malum illud iniquitatis iuuatur hîc, quod ilic depellitur.